

Александра ФОСТИКОВ
Историјски институт
Београд

О ДМИТРУ КРАЉЕВИЋУ*

Турско-угарски сукоби који су уследили убрзо после Косовске битке довели су до пустошења и пљачке на великом делу територије некадашњег Српског царства. Општа несигурност утицала је на постепено исељавање српског становништва из угрожених области у пределе северно од Саве и Дунава, на тло Угарске. Паралелно са тихим и постепеним миграцијама већих група становништва, у службу угарског краља одлазили су и истакнути појединци, врхови феудалног друштва. Ова група феудалне господје имала је боље услове за кретање и пресељавање, располагала је потребним материјалним средствима и имала је везе са припадницима свог staleжа у другим земљама. Истовремено, угарски краљеви почевши од Жигмунда, потпомагали су ова пресељења како властеле, тако и становништва које су насељавали на својим границама ка Турској империји. Први пресељеници из врха феудалног слоја са територија угрожених од Османлија били су синови српског краља Вукашина, Андријаш и Дмитар.¹

Питање о личности краљевића Дмитра, покренуто је први И.Руvaraц још 1881. године у својим *Прилошцима к објашњењу извора српске историје*.² Ускоро током сукоба критичке и романтичарске историографи-

* Рад настао као резултат рада на пројекту Министарства за науку, технологије и развој *Србија, приморски градови и Медитеран у средњем веку* (Ев. бр. 1411).

¹ К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1988, 355-357, 419-421 (= Јиречек, *Историја Срба II*); С. Ћирковић, *Сеобе српског народа у краљевину Угарску у XIV и XV веку*, Зборник радова посвећен тристагодишњици велике сеобе Срба, Београд 1990, 31-40; *Историја српског народа II*, изд. СКЗ, Београд 1988, 318, 321 (С. Ћирковић); Р. Михаљчић, *Прекид и наставак у структури српске државе*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 60.

² И. Руvaraц, *Прилошци к објашњењу извора српске историје*, Гласник СУД XLIX (1881) 38-39.

је К.Лиречек објавио је своју чувену расправу *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, на чијим последњим странама је донео нове податке о Дмитру.³ У новије време, живот најмлађег сина краља Вукашина осветлио је и С.Ћирковић.⁴ Од помоћи нам је био и рад Д.Динић-Кнежевић, која се током својих истраживања дубровачке историје, бавила и односима Дубровника и Угарске,⁵ као и дело В. Форетића о историји Дубровника.⁶

Сами извори о краљевићу Дмитру веома су оскудни. Док су од краља Вукашина до нас стигле само две повеље,⁷ од његових синова сачувала се делимично само повеља краљевића Андријаша у облику ктиторског натписа у његовој задужбини, цркви св.Андреје, на реци Тресци. Остале повеље које су наследници издавали нису сачуване,⁸ изузев две оригиналне повеље Дмитра, али тек као поданика Угарске.⁹ Такође, сачувана је и повеља краља Жигмунда из 1407. године упућена Дмитру,¹⁰ а његово име се јавља и у пресуди у корист бискупа Јегра, Штибора.¹¹

³ К. Лиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, Превод у *Зборнику К.Лиречека I* (1959) 341-385, 382-385 (= *Зборник К. Лиречека I*).

⁴ С. Ћирковић, *Поклад краља Вукашина*, Зборник ФФ Б 14-1 (1979) (= Ћирковић, *Поклад*), 153-163.

⁵ Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986 (= Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*).

⁶ V. Foretić, *Povjest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb 1980 (= Foretić, *Povjest Dubrovnika I*).

⁷ То су повеље руском манастиру св. Пантелејмона из 1366. и потврда повластица Дубровчанима од 5. априла 1370. године. *Monumenta Serbica spectantiam historiam Serbice, Bosnae, Ragusii*, ed. Fr. Miklosich, Viennae 1858, 179-181 Br. CLXVII (= *Monumenta Serbica*); *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae XIV*, ed. T. Smičiklas et M. Kostrenčić, JAZU, Zagrabiae 1916, 247-248 Br.178; А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)*, Београд 1926, 167-169; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I-I*, Београд-Сремски Карловци 1929, 1934, 116-117 Br.121 (= *Повеље и писма*); С. Ћирковић, *Повеља краља Вукашина властелину Новаку Мрасоровићу*, Стари српски архив I (2002) 99-102.

⁸ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I-VI*, Београд 1902-1926, I, 53-54 Br. 165-166; IV, 17 Br.6079, 6083-6084 (= *Записи и натписи*); Р. Михалчић, *Крај Српског Царства*, Београд 1975, (= Михалчић, *Крај Српског Царства*) 166. У новије време црквом св. Андреје бавила се Ј. Проловић, која у свом раду доноси потпуније читање ове повеље, као и других натписа. Ј. Prolović, *Die Kirche des Heiligen Andreas an der Treska*, Wien 1997, 29 и даље.

⁹ А. Áldásy és L. Thallóczy, *Monumenta Hungariae historica, Diplomataria XXXIII*, Budapesta 1907, 45-46 Br. 97-98 (= А. Áldásy és L. Thallóczy, *MHN XXXIII*).

¹⁰ *Ibid.* 48 Br.103.

¹¹ G. Wenzel, *Stibor Vajda. Életrajzi Tanulmány*, Budapest 1874, 148-154 Br. 110 (= Wenzel, *Stibor Vajda*). Захваљујем се професору С. Ћирковићу на уступању овог документа, као и на помоћи око израде овог чланка.

Од домаћих наративних извора Дмитра спомиње М. Орбин,¹² док га од наших родослова и летописа само узгредно спомињу Карловачки родослов и Остојићев летопис.¹³ Више података о њему доносе нам записници дубровачких Већа, али они нису сачувани од 1367/1368. до 1378. године, (време испуњено догађајима у залеђу Републике), као ни за 1394. и 1400. када Дмитар борави у Дубровнику.¹⁴ Дубровчани га спомињу у писму војводи Хрвоју од 8. априла 1400. године,¹⁵ као и у упуству својим посланицима код војводе Сандаља Хранића 1423.¹⁶ Име Дмитра сачувано је и у ктиторском натпису у цркви св. Димитрија у Сушици код Скопља (Марков манастир), задужбини краља Вукашина и краља Марка.¹⁷

Први пут име Дмитра¹⁸ јавља се у споменутом натпису, на јужном зиду у наосу Марковог манастира, чије је зидање започео краљ Вукашин,

¹² М. Орбини, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 54-55 (= Орбини, *Краљевство Словена*).

¹³ Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типници, поменици, записи и др.*, Споменик III (1890), 157 (= *Споменик III (1890)*); Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци 1927 (= *Родослови и летописи*), 36, 276.

¹⁴ *Зборник К. Јиречека I*, 370; Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 7-8, 117; Ћирковић, *Поклад*, 156.

¹⁵ М. Пуцић, *Споменици српски I*, Београд 1858, 28-29 Бр. 52; *Повеље и писма I-1*, 448-449 Бр. 459; А. Фостиков, *Писмо дубровачког кнеза и општине великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватињићу*, Стари српски архив II (у штампи, = *Писмо великом војводи Хрвоју*). Изворе из Дубровачког архива, такође смо користили преко исписа М. Петерковића. М. Петерковић, *Исписи из дубровачког архива за XIV и XV век*. Архив Историјског института САНУ, Откупи, кутије 24-25-26 (= Петерковић, *Исписи*).

¹⁶ *Зборник К. Јиречека I*, 382-383; Ћирковић, *Поклад*, 153 н.1.

¹⁷ Овај натпис користимо по најновијем читању Ц. Грозданова и Г. Суботића. Ц. Грозданов и Г. Суботић, *Црква светог Ђорђа у Речици код Охрида*, Зограф 12 (1981) 73-74 н.75; (= Грозданов и Суботић, *Црква светог Ђорђа*); И. Ђорђевић, *Зидно сликарство српске властеле*, Београд 1994, 19, 23 н. 125.

¹⁸ Своје крштено име Дмитар је вероватно добио по заштитнику своје породице св. Димитрију. И. Ђурић, *Поменник светогорског протата с краја XIV века*, ЗРВИ 20 (1981) 161-167. Дубровчани га у одлукама Већа називају Димитрије (*Dymitrius*, *Dimitrius*), док га у својим писмима на старословенском називају Дмитар Краљевић. М. Орбини га исто тако спомиње под именом Митраш, док су га у Угарској звали *Demetrius*. N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siecle II*, Paris 1899, 79, 86 (= Jorga, *Notes et extraits II*); J. Gelchich- L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest 1887, 724 (= Gelchich - Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*); М. Пуцић, *Споменици српски I*, 28-29 Бр. 52; *Повеље и писма I-1*, 448-449 Бр. 459; *Писмо великом војводи Хрвоју*; Орбини, *Краљевство Словена*, 54-55; А. Áldásy és L. Thallóczy, *MNH XXXIII*, 45-46, 48 Бр. 97-98, 103; Wenzel, *Stibor Vajda*, 149.

око 1345.године, а који је довршен и осликан од стране краља Марка 1376/77. У овом натпису Дмитар се наводи као најмлађи син краља Вукашина и краљице Јелене, иза своје браће, првородног Марка, Андријаша и Иваниша.¹⁹ Нажалост његов портрет као ни посебан натпис уз његово име нису сачувани, као што је то случај са Иванишем.²⁰ Ово је и једини спомен Дмитра пре његовог доласка у Дубровник 1394. године. У својој повељи Дубровчанима од 5. априла 1370. Вукашин наводи само жену Јелену (Аљену) и синове Марка и Андријаша. Имена Иваниша и Дмитра се не јављају јер су вероватно још били деца.²¹

После погибије краља Вукашина и серског деспота Јована Угљеше у Маричкој бици 1371. године, наследници куће Мрњавчевића нашли су се збијени на малој територији у западној Македонији, између Охрида на западу, Вардара односно Црне реке на истоку, Скопља и Шар-планине на северу.²² Овом територијом краљ Марко није управљао сам већ заједно са

¹⁹ Као најмлађег сина краља Вукашина наводе га натпис у Марковом манастиру, М. Орбини, и наши родослови и летописи, који говоре о зидању Марковог манастира. Грозданов и Суботић, *Црква светог Ђорђа*, 73-74 н.75; Орбин, *Краљевство Словена*, 54; *Родослови и летописи*, 36, 276; *Споменик III (1890)*, 157.

²⁰ *Записи и натписи III*, 80 Бр.5119; В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Београд 1920, 111 н.71,72. Овај натпис је два пута различито прочитан. П. Срећковић је сматрао да пише ктитор Марко, али је И. Јастребов прочитао име Иваниша. И. Јастребов, *Наставак бележака из мог путовања по Старој Србији*, Гласник СУД 57 (1884) 70.

²¹ *Повеље и писма*, 116-117 Бр.121; *Monumenta Serbica*, 179-181 Бр. CLXVII; Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 173; Ћирковић, *Поклад*, 161; Време рођења Дмитра није утврђено. Познато је да је краљ Вукашин са женом Јеленом имао најмање шесторо деце, синове Марка, Андријаша, Иваниша, Дмитра, и две кћери Оливеру, и још једну чије нам име није познато. Најстарији син Марко рођен је око 1335. године. Оливера је вероватно била старија од Дмитра, с обзиром на то да се најкасније 1372. године разводи од Ђурђа I Балшића, као и да у то време већ има кћи. Ови подаци наводе нас на мишљење да Дмитар није могао бити рођен бар пет, ако не и десет година после Марка, односно не пре 1345. као ни после 1371. године, када краљ Вукашин гине. У сваком случају био је довољно одрастао 1376-1377. када се јавља у натпису у цркви св. Димитрија. Ако би се прихватиле вести наших родослова и летописа, да је краљ Вукашин започео да зида цркву св.Димитрија заједно са синовима, међу којима се у обе варијанте наводи Дмитар, он би био рођен већ око 1345. године. *Родослови и летописи*, 36, 276; *Споменик III (1890)* 157 Ђ. Сп. Радојчић, *Белешке о једној надгробној плочи из Велеса*, Старинар, Нова серија 7-8 (1956-1957) 207-208; *Марко Краљевић*, Сто најзнаменитијих Срба, Београд-Нови Сад 1993, 62-67 (Р. Михаљчић-Н. Милошевић-Ђорђевић); И. Божић, *Зета и Мрњавчевићи*, Прилози КЈИФ 42, 1-4 (1976) 22-24; Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 41-42, 135, 153; Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, пос.изд Византолошког института, књ.9, Београд 1965, 138.

²² Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 169-171.

краљицом-монахињом, Јеленом-Јелисаветом, и браћом Андријашем, Ива-нишем и Дмитрим, системом удеоне породичне власти, по узору на влада-вину оца и стрица.²³ По савременим сведочанствима сигурно је да су два старија брата Марко и Андријаш управљали свако својом облашћу и да су имали посебне управне апарате. Вероватно је краљ Марко вршио власт у једном делу очевине са центром у Прилепу, док је Андријаш са остатком породице владао преосталим територијама.²⁴ Улога Дмитра у западној Македонији и његов однос са браћом није јасан. Сматрамо да је остао да жи-ви на делу територије којом су управљали краљица Јелена-Јелисавета и Андријаш. Вероватно је као најмлађи син боравио на двору своје мајке Је-лене, која је бар у почетку вршила регентску власт на преосталој територи-ји.²⁵ У прилог томе, иде и чињеница да међу пронађеним новцима ове по-родице нема ниједног са његовим именом,²⁶ као и да заједно са братом Ан-дријашем одлази прво у Дубровник, а затим и у Угарску, током лета 1394. године. Такође нема спомена да је обдарио или подигао неки манастир. Како фреске ктитора и владара са цркве св. Андрије које су се вероватно налазиле са спољне стране, нису сачуване, не знамо да ли је заједно са бра-том учествовао на изградњи ове цркве.²⁷

О добром односу браће, Марка и Андријаша, 1388/89. године, све-дочи договорна замена села, о чему нас извештава ктиторски натпис у цр-

²³ Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 171; Р. Михаљчић, *Титуле Краљевића Мар-ка*, Прилепски зборник (1997) 41 (= Михаљчић, *Титуле*).

²⁴ Ћирковић, *Поклад*, 158-160; Михаљчић, *Крај Српског Царства*, 173; Михаљ-чић, *Титуле*, 41. Марко је вероватно управљао целом Пелагонијом, а Андријашев кефалија Грубадин управљао је жупом Пореч. М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 262-263 нап. 69, 71 (= Благоје-вић, *Државна управа*); М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, Београд 2000, 38-39.

²⁵ С. Димитријевић, *Новац кнеза Лазара у односу на новац других обласних госпо-дара*, О кнезу Лазару, Београд 1975, 200 (= Димитријевић, *Новац кнеза Лазара*); Ћирковић, *Поклад*, 159.

²⁶ После Маричке битке новац кују краљ Марко, краљица Јелена и краљевић Ан-дријаш. Б. Сариа, *Кичевска остава*. Прилог старосрпској нумизматици. Из нуми-зматичке збирке Народног музеја у Београду, *Старинар* 3 (1924-25) 75; Димитри-јевић, *Новац кнеза Лазара*, 186, 189, 190-193, 204-205; С. Димитријевић, *Нове вр-сте српског средњовековног новца*, *Старинар* 9-10 (1959) 154-156; С. Марјановић-Душанић, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд 1994, 90-94. Пошто своје емисије новца Андријаш и Јелена раде истовре-мено и заједно, чињеница да се новац са именом Дмитра не јавља иде у прилог не само мишљењу да је у то време био млад, већ и да није имао свој двор, односно да је у то време вероватно боравио на двору своје мајке.

²⁷ В. Ј. Ђурић, *Портрети на повељама византијских и српских владара*, *Зборник ФФБ* 7 (1963) 263.

кви св. Андреје.²⁸ Изгледа да је до сукоба унутар куће Мрњавчевића дошло после серског састанка, у зиму 1393/1394. код Бајазита I, након ког су се хришћански вазали поделили у односу ка политици Турског царства. Не зна се ко је све присуствовао овом састанку пошто се у изворима наводе само византијски цар Манојло II Палеолог, његов савладар и синовац Јован VII, царев брат Теодор Палеолог, кнез Стефан Лазаревић и господин Константин Драгаш. О намери Бајазита да побије своје вазале сведочи надгробни говор цара Манојла брату, деспоту Теодору. Ипак, султан је нагло променио одлуку и задржао раније односе. Део вазала је отпустио, а остале је повео у поход на југ. Деспот Теодор је током боравка у Тесалији успео да побегне из табора султана, како би организовао одбрану градова које је требало да преда Турцима. Манојло II такође је променио политику по повратку у Цариград и остао противник Турске. Већ лета 1394. Бајазит је започео опсаду Цариграда, која је са прекидима трајала неколико година.

По Лаонику Халкокондилу сем Палеолога и неки други хришћански кнежеви заверили су се да више неће бити турски вазали. У породици Балшића такође долази до расцепа. Ђурађ II већ почетком 1394. године почиње да нуди Млечанима градове које је требало да преда Турцима, док његов брат од стрица не само да остаје и даље турски вазал, већ учествује на страни Бајазита заједно са краљем Марком, кнезом Стефаном Лазаревићем и господином Константином Драгашем у бици на Ровинама 17. маја 1395.²⁹ После серског састанка, ком су вероватно присуствовали, Андријаш и Дмитар одбили су да и даље служе султана. У пролеће 1394. напуштају очеве земље и одлазе преко Дубровника у службу угарском краљу Жигмунду. Изгледа да је пред њихов одлазак дошло и до неке побуне односно *непослуха јунака* у једној од тврђава у области којом је управљао краљевић Андријаш, о чему га је обавестио његов кефалија Грубадин. Разлог ове побуне није познат.³⁰

Иако датум доласка Андријаша и Дмитра у Дубровник није сигуран, један од разлога је вероватно био новчане природе. У овом граду налазио се поклад њиховог оца краља Вукашина у виду 295 литара финог сребра, што је у дубровачким литрама износило 96,73 кг сребра, односно око 5600 перпера у дубровачким грошима. Вукашин је овај поклад оставио

²⁸ По новом читању Ј.Проловић, ова црква довршена је и осликана од стране краљевића Андријаша у дане св. Андреје године 6897 по византиској ери, односно 1388/1389. по данашњем календару. Рад на фрескама и натписима углавном је завршен током септембра и октобра 1388. године, а све је довршено у пролеће 1389. године. Ј. Prolović, *Die Kirche des Heiligen Andreas an der Treska*, 29-31, 35.

²⁹ Јиречек, *Историја Срба I*, 331; Ћирковић, *Поклад*, 159-161.

³⁰ Ћирковић, *Поклад*, 160-161. Сматра се да је реч о посади градског утврђења у коме је Грубадин вршио службу кефалије. *Записи и натписи VI*, 49 Бр. 9678; Благојевић, *Државна управа*, 262-263 н.70; Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, 38

код властелина Павла Барабића, после чије су смрти априла или маја 1374. године бригу о његовој малолетној деци као и о њиховим пословима преузели тутори, односно епитропи тестаментна жена Првула и властела Стефан Соркочевећ, Никола Менчегић, Михаило Мартинушић, Марин Бенешкић и Климент Гучегић. Наредне 1375. године Општина је одлуком Великог већа добила део поклада у вредности од 5000 перпера, које је следећих двадесет година користила у своје сврхе.

Документ о овом покладу вредан је извор не само за догађаје већ и за међусобне односе синова краља Вукашина. Услед судског процеса између потомака Павла Барабића и Општине око питања међусобног дуговања и исплате поклада наследницима, због промене цене сребра, подаци о покладу остали су детаљно забележени. Ови документи су још важнији ако се има у виду да књиге Већа нису сачуване за 1394. годину, када Андријаш и Дмитар бораве у Дубровнику. Средином те године браћа су стигла у Дубровник тражећи своје делове очевог поклада. Иако датум њиховог доласка није сигуран, зна се да су у граду боравили још 27. јула због исплате новца. Ипак морали су да сачекају крај парнице између Општине и наследника Павла Барабића.

Дубровчани су сматрали да депозит краља Вукашина треба да поделе његовим синовима на једнаке делове. С. Ћирковић сматра да је вероватно у том смислу било написано Вукашиново упуство, али таква исправа није сачувана. Новац су браћа подигла до 10. августа 1394. године о чему су морали да оставе потврде Општини. Последња трећина новца остала је да чека краља Марка, трећег сина *dicti domini regis*.³¹

После подизања депозита, Андријаш и Дмитар отишли су у службу краља Жигмунда. О овом њиховом одласку у Угарску говори и инструкција дубровачким посланицима код војводе Сандаља Хранића из 1423. године, у којој стоји да између осталих историјских примера о извршавању преузетих обавеза посланство треба да спомене да су синови краља Вукашина преузевши поклад свог оца отишли у Угарску уз помоћ Дубровчана, где су нашли хлеб.³² Следеће 1395. године Андријаш и Дмитар налазили

³¹ Ћирковић, *Поклад*, 153-163.

³² Још је С. Ћирковић доказао да је прича о дубровачком добротинству неистинита, и да су наследници знали за овај поклад. Ћирковић, *Поклад*, 153-155 н.1. Даље Дубровчани кажу да су са овим депозитом и уз помоћ и наклоност Дубровчана браћа отишла у Угарску. У време када су браћа боравила у Дубровнику, краљу Жигмунду покорио се босански краљ Стефан Дабиша, о чему говори и Жигмундова повеља издата у Ђакову 11. јула 1394. године. С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 173-174 (= Ћирковић, *Историја Босне*); П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 126 (= *Историја Мађара*). Можда је Општина помогла браћи да одмах тада ступе у везу са краљем Жигмундом, или им је том приликом обезбедила да се превезу лађом до Сења или неког другог места у Угарској, као што је то учинила 1399. за Дмитра. *Зборник К. Јиречека I*, 383 нап.132.

су се највероватније у табору угарског краља и влашког војводе Јована Мирче, насупрот свом брату, краљу Марку. Тај расцеп у породици имао је улогу у настајању епских песама о краљевићу Марку и брату му Андријашу, омиљеним јунацима бугарштица. Има мишљења да је током ове битке погинуо и Андријаш коме се после одласка у Угарску губи траг.³³

После августа 1394. о Дмитру нема никаквих података пуних пет година. Као што сазнајемо, не само из писма Сандаљу већ и из записа дубровачких Већа за 1399. када се његово име поново се јавља у овим документима, Дмитар се налазио у служби угарског краља.³⁴ Те године више од месец дана провео је у Дубровнику. Први пут његово име забележено је одлуци од 6. августа у вези с поништавањем одлуке од 10. јула 1380. по којој се угарски трибут³⁵ није могао исплатити ономе ко доноси *litteram expeditoriam* или неко друго писмо, већ само угарском краљу; и да се замени одлуком да се може исплатити ономе ко има *litteram praeceptoriam et expeditoriam*.³⁶ С

³³ Ђирковић, *Поклад*, 159-161. П.Рокаи сматра да је током ове битке погинуо и краљевић Андријаш. P. Róka, *A szerben betelepülése Magyarországra a XV században*, *A szerbek Magyarországon* (1999) 54 (= Róka, *A szerben betelepülése Magyarországra a XV században*); *Историја Мађара*, 126-127. У прилог овом мишљењу ишла би и вест из дечанског летописа, по којој је на Ровинама сем краља Марка и господина Константина погинуо и Андријаш. Niko[a] Mahrov, *De-anska] I \topisx*, S.-Peterburg, 1908, 44; *Родослови и летописи*, 218-219. Већ прва забележена бугарштица о краљу Марку и брату му Андријашу, из 1555. године пева о убиству Андријаша од стране краља Марка. Вероватно да је народна традиција забележила њихово присуство на Ровинама, али на супротним странама. В. Богишић, *Народне пјесме из најстаријих, највише приморских записа*, Гласник СУД Х (1878) 18-20 Бр. 6; Р. Пешић, Н. Милошевић-Ђорђевић, *Народна књижевност*, Београд 1984, 42. Ако Андријаш и није завршио свој живот на Ровинама, већ следеће 1396. могао је да погине на Никополу, где је мноштво европских племића завршило живот. Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 1994, 62. У сваком случају Андријаш није више био жив 1399. године када Дмитар сам подиже преостали новац на име Марка.

³⁴ Петерковић, *Исписи*, кутије 24-25; Gelchich - Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*, 724; Joga, *Notes et extraits II*, 79; Ђирковић, *Поклад*, 153-155 н.1.

³⁵ По споразуму поводом Задарског мира Дубровник је сваке године био дужан да да трибут угарском краљу у висини од петсто дуката, чија је исплата везивана за месец март. Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље I-1*, Зборник за ИЈК 2 (1934), 84-85 Бр. XLVII; J. Gelchich- L. Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*, 108-110; Foretić, *Povjest Dubrovnika I*, 132-133; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 17-18, 46.

³⁶ По читању К. Лиречека стара одлука од 10. јула 1380. године је одбачена и Дмитру је истог дана исплаћен угарски трибут, а по Д. Динић-Кнежевић, одлука о томе је прихваћена са малом већином од 38:32 гласа. *Зборник К. Лиречека I*, 383 н.132; Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 61 н.13. Ова одлука од 6. августа 1394. другачије гласи у збирци *Diplomatarium Ragusanae*, као и у исписима М. Пе-

обзиром на то да је сличан предлог у вези са трибутом изнесен још 2. августа, Дмитар је вероватно већ крајем јула стигао у Дубровник.³⁷

Током овог боравка у Дубровнику, Дмитар је подигао и остатак депозита краља Вукашина, који је остао још 1394. године да чека Марка. У међувремену Дмитар је постао једини преостали наследник овог новца.³⁸ Након што је затражио депозит, на име Марка, Општина је одлучила да му исплати новац под условом да начини потврду о исплати, која ће укључивати клаузулу да ће он Дмитар бити одговоран у случају да неко други буде тражио тај новац. Потврда је требала бити начињена у форми као оне из 1394.³⁹ Остатак поклада био му је исплаћен тек почетком септембра,⁴⁰ након чега је Дмитар је одвезен лађом до Сења, економског излаза Угарске на море.⁴¹

терковића. J. Gelchich-L. Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*, 724. Ову одлуку је М.Петерковић преписао на три места из *Реф.ХХХI*, са ф.193а. М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 3/лист 105; фасцикла 7/2 лист 21; кутија 25 лист 37 (питање Босне и Србије) По том читању одлука о поништавању старе од 10. јула 1380. је одбачена пошто није имала две трећине са 38:70 гласова, а Дмитру је обећано да ће му трибут за ту годину бити исплаћен на основу *litteram praeseptoriam et expeditoriam ab nostro rege Hungariae in forma consueta* (признанице и наредбе од нашег угарског краља, у уобичајној форми). Нисмо били у могућности да проверимо ниједну од ових одлука донесених за време Дмитровог боравка у Дубровнику 1399. године. Током истог месеца, после 24. августа, трибут је исплаћен Дмитру. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 7/2 лист 74 (*Реф.ХХХI*, ф.193а) Без обзира на чињеницу да ли је ова одлука из 1380. била примљена или одбачена, још раније било је случајева да се заобилази. Овај трибут на основу *litteram expeditoriam* дизао је Павле Гундулић све до своје смрти 1384.године, а за време краља Жигмунда дигло га је 1398. друштво Марина Бунића. М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке Републике I*, Београд 1957, 49, 224, 245, 283; *II*, Београд 1966, 154-155 (= М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке Републике I, II*); М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 7-2 лист 22; В.Форетић, *Повјест Дубровника I*, 300 н.344; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 61 н.11.

³⁷ Одлуком од 2. августа сенат је одлучио да предложи Великом већу да одобри да трибут угарском краљу Жигмунду буде исплаћен ономе који *cuilibet portandi expeditoriam regis*. М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 3/лист 105; фасцикла 7/2 лист 21 (*Реф.ХХХI* ф.135а).

³⁸ С. Ћирковић, *Поклад*, 156-157 н. 14,15.

³⁹ К. Јиречек наводи ову одлуку под 6. августом, а М. Петерковић под 7. *Зборник К.Јиречека I*, 383 н.132; М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 7/2 лист 74; кутија 25 лист 37 (питање Босне и Србије) (*Реф. ХХХI* ф.135а); Ћирковић, *Поклад*, 156-158.

⁴⁰ Поклад је Дмитар подигао 2. или 4. септембра. К. Јиречек је ову одлуку прочитао под 2. септембром, а М. Петерковић под 4. *Зборник К. Јиречека I*, 383 н.132; М. Петерковић, *Исписи*, кутија 25, лист 37 (питање Босне и Србије) (*Реф.ХХХI* ф.66 б);

⁴¹ Ова одлука је под истим датумом, 29. августом наведена и код К.Јиречека и код М. Петерковића. *Зборник К. Јиречека I*, 383 н.132; М. Петерковић, *Исписи*, кутија

Већ следеће 1400. Дмитар је поново боравио у граду, о чему податке даје писмо војводи Хрвоју од 8. априла.⁴² У ово време односи краља Жигмунда и Босне били су заоштрени, и Босанци су радили на успостављању веза између Турака и Жигмундовога противкандидата на престо, Ладислава Напуљског. Међутим, турско посланство задржано је на царини у Дријевима, на Неретви. У овом писму Дубровчани се правдају Хрвоју обавештавајући га да то није учињено са њиховим знањем и да ће открити ко је то учинио. Истовремено му дају на знање да је у то време у граду боравио *Dmitary kraliviky*⁴³ који је молио Општину да не пропусти ово турско посланство. Дубровник се оглушио о молбу и пропустио је посланство да прође кроз град.⁴⁴

Иако разлог Дмитровог боравка у овом граду пре 8. априла 1400. није познат, може се наслутити. Пошто се Дмитар опет спомиње у дубровачким записима 20. децембра 1402.⁴⁵ као и марта 1403. у вези с угарским трибутом, чија се исплата везивала за месец март,⁴⁶ вероватно је и те године из истог разлога долазио у Дубровник.

24, фасцикла 3/96 лист 33 (*Реф. XXXI ф. 195 б*). Од Дубровника до Сења су постојала два пута. Копнени је ишао преко Босне и северозападне Србије на Сремску Митровицу, а затим по потреби и за Будим. То је био и бржи пут који су користили дипломатски курири и трговци. Други, поморско-копнени, састојао се из две етапе: лађом до Сења или Задра, па затим копном до Загреба. Иако дужи, овај пут је био безбеднији, па су се њиме кретала посланства са поклонима и важне личности. Б. Храбак, *Дубровчани и њихове везе са Београдом и Србијом (1300-1541)*, Годишњак града Београда XXVII (1980), 57-58.

⁴² М. Пуцић, *Споменици србски I*, 28-29 Бр. 52; *Повеље и писма I-1*, 448-449 Бр. 459; *Писмо великом војводи Хрвоју*.

⁴³ Наследници краља Вукашина, понели су неформално презиме Краљевић, које своју историјску подлогу има у крунисању њиховог оца, Вукашина за краља 1365. године. Р. Михаљчић, *Презимена изведена од титула*, *Расковник* 87-90 (1997) 30-34.

⁴⁴ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 185, 194; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем веку*, Сарајево 1987, 120.

⁴⁵ У вези с одлуком Већа Умољених од датума 20/22. децембар 1402. у вези примања трибута Н. Јорга наводи да се Дмитар јавља у име краља Жигмунда, док К. Јиречек наводи одлуку од 20. децембра, из које сазнајемо да угарски трибут треба да дигне у име господина Дмитра сер Рафаел Гучетић, као да о томе постоји не само наредба и признаница краља Жигмунда, већ и писмо господина Дмитра. Нисмо сигурни на коју годину се односи давање овог трибута, пошто је код К. Јиречека дошло изгледа до грешке, јер се спомиње трибут за месец март 1390. N.Jorga, *Notes et extraits II*, 86; *Зборник К. Јиречека I*, 384 п.134. Можда је био у питању цензус за 1403. годину, који је 1403. дигао већ споменути Рафаел у име Дмитра. Види напомену испод.

⁴⁶ Ј. Тадић, *Промет путника*, 52 н.3. О марту као уобичајеном месецу за исплату трибута види напомену 35.

Изгледа да је Дмитар том приликом боравио у граду и у својству посланика између угарског краља и Дубровника. Односи између Дубровника, као угарског поданика и Босне већ су били заоштрени. Још марта 1399. Дубровник је одбио да да барут, бомбарде и самостреле војводи Хрвоју, изговарајући се да их нема.⁴⁷ Током 1400. напетост је порасла, док је Жигмунд био заузет сукобима у Угарској, где је од стране племства био и затворен током 1401. године.⁴⁸ Изгледа да је у тој ситуацији Општина на неки начин посредно окривљавала Дмитра, као могућег узрочника застоја турског посланства у Дријевима. У своју одбрану, износила је чињеницу да и поред Дмитрове молбе, посланство није било задржано у граду, тако да није било повода ни да буде задржано на царини у Дријевима, као и да Општина не жели да се меша у сукобе угарског краља, Босне и Турака.⁴⁹

После овог датума не знамо да ли је Дмитар поново боравио у Дубровнику. Када је краљ Жигмунд почетком 1402. послао двојицу својих поданика у град, Општина им је потврдила заклетву верности, а средином јуна 1403. године дошло је до рата, између босанског краља Остоје и Општине, који је трајао до 1404.⁵⁰ Током овог рата Дмитрово име се јавља два пута у вези с угарским трибутом, у одлуци од 20. децембра 1402. године, када се са овлашћењем да у његово име дигне трибут јавља Рафаел Гучетић, син Марина Гучетића, и марта следеће, када је Рафаел у име Дмитра подигао овај новац.⁵¹

⁴⁷ Г. Шкриванић, *Рат босанског краља Остоје са Дубровником*, Весник војног музеја 5 (1958), 37

⁴⁸ Ст. Станојевић, *Пипо Спано. Прилог српској историји почетком XV века*, Београд 1901, 6-7 (= Ст. Станојевић, *Пипо Спано*); С. Ћирковић, *Историја Босне*, 194-197.

⁴⁹ М. Пуцић, *Споменици србски I*, 28-29 Бр. 52; *Повеље и писма I-I*, 448-449 Бр. 459; *Писмо великом војводи Хрвоју*.

⁵⁰ Почетком 1403. Жигмундов бан Павле Бешењи поражен је у Хрватској, а племство од Приморја до Драве признало је власт његовог супарника на угарски престо Ладислава Напуљског. У то време Жигмунд је бораво у Чешкој, а Дубровчани су покушавали да одгоде ратне сукобе, ради чега су писали властели босанског краља. Ипак, краљ Остоја је средином јуна напао Дубровник. С. Ћирковић, *Историја Босне*, 195-203. О току овог рата види: G. Škrivanić, *Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom* 35-60; V. Foretić, *Povjest Dubrovnika I*, 170-171, 259-261; V. Čorović, *Historija Bosne I*, Београд 1940, 369-380 и даље; *Историја Мађара*, 130-131.

⁵¹ Види нап. 45 и 46. Рафаело Гучетић био је син Марина Гучетића и Бјеле, кћери Николе Буће. Породица Гучетића (Пикураревића) спадала је међу првих пет најутицајнијих и најјачих родова властеле дубровачке, не само у XIV већ и у XV веку. Били су моћна племићка породица, која је одржавала трговачке везе са Италијом, Србијом, Босном и Угарском. Марин Гучетић био је једна од најзначајнијих личности XIV века. Једно време провео је и на месту протовестијара цара Душана, а био је и веома утицајан на угарском двору краља Лудовика. О Гучетићима види

Последњи спомени трибута пре јављања Дмитра као овлашћеног лица од краља Жигмунда везани су за 1396. и за 1398. годину. Крајем децембра 1396. угарски краљ је на свом повратку после Никополске битке, боравио у Дубровнику. Том приликом исплаћен му је данак за 1396. и 1397. годину.⁵² За 1398. одлуком Великог већа од 12. априла допуштено је Марину Бунићу да заједно са друштвом прими трибут за ту годину.⁵³ После 1403. Дмитрово име се више не спомиње у дубровачким записима. Новом спомен трибута имамо из 1410. године када је Жигмунд захтевао да му се исплати трибут за осам година закључно са мартом 1414. Из овога сазнајемо да овај трибут није исплаћен од 1406. године.⁵⁴

Иако без савремених сведочанства не можемо да потврдимо, могуће је да је и за време, од 1404. до 1406. године, овај трибут исплаћиван на име Дмитра. Можда му га је краљ Жигмунд, као некад краљ Лудовик Петру Гундулићу уступио као плату,⁵⁵ ако не до 1406. онда бар за раздобље од 1399 до 1403. У прилог овом мишљењу ишла би чињеница да овај трибут 1403. диже Рафаел Гучетић, не у име краља, већ у име господина Димитрија, који је по том питању и сам писао Општини.⁵⁶

М. Медини, *Дубровник Гучетића*, Београд 1953; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 20, 233-250 (= И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*); В. Крекић, *О проблему концентрације власти у Дубровнику у XIV и XV веку*, ЗРВИ 24-25 (1986), 397-406. Главном пословању синова Марина Гучетића било је везано за извоз соли и увоз бабра, посебно из босанских рудника, у вези с чим су склопили изузетно повољне уговоре са Општином. М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу у XIV веку*, Зборник ФФ III (1955) 137, 142-145.

⁵² J. Gelchich-L. Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*, 714-715, 718; М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 2/95 лист 51/166 (*Реф. XXX ф. 94а*); фасцикла 3/96, лист 38, 114 (*Реф. XXX ф. 94а, б*); Ф. Шишић, *Војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић и његово доба (1350-1416)*, 115; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 49.

⁵³ Велико веће је одлуком од 12. априла 1398. допустило да Марин Бунић са друштвом дигне трибут за ову годину на основу признанице краља Жигмунда. М. Петерковић, *Исписи*, кутија 24, фасцикла 7/2 лист 22 (*Реф. XXXI ф. 165а*)

⁵⁴ V. Foretić, *Povjest Dubrovnika I*, 168-169; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 74 н.3;

⁵⁵ У име краља Лудовика ова трибут дизала су браћа Петар и Андрија Гундулић. Петар је истовремено био и представник дубровачке општине и службеник угарског краља, а од 22. маја 1373. Лудвик је одобрио да се Петру овај трибут исплаћује док год је у његовој служби. Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље I-I*, 107-108 Бр. LVII; М. Динић, *Одлуке већа I*, 49, 224, 245, 283; *II*, 154-155; В. Форетић, *Повјест Дубровника I*, 300 н.344; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 61-62.

⁵⁶ Ако је Дмитар само подизао трибут у име краља Жигмунда, поставља се питање зашто се Рафаело Гучетић јавља у име Дмитра, а не у име угарског краља. Види нап. 45 и 46.

У међувремену, Дмитров статус у Угарској се променио. Већ из 1404. имамо две оригиналне сачуване повеље Димитрија, на латинском језику, из којих сазнајемо да је у постао кастелан града Вилагоша (*Világosvár*) (данас *Şiria* у Румунији) и жупан Зарандске жупаније (данас Арадска жупанија).⁵⁷ Е. Пал сматра да је на овај положај Дмитар ступио 1404. године,⁵⁸ док П. Рокаи тај датум помера на 1401.⁵⁹ Иако не знамо тачан датум његовог успона на двору угарског краља, вероватно је да се то догодило после 1401. године, јер се пре тога Дмитар јавља без икакве титуле у дубровачким документима. С обзиром на чињеницу да су Дубровчани били добро обавештени, сигурно би поред његовог имена то на неки начин назначили. У одлуци од 20. децембра 1402. они га не називају само сином краља Вукашина, већ и *dominus Dimitrius*.⁶⁰

Овом новом службом Дмитар је вероватно награђен за своје претходне заслуге, можда после Жигмундовога ослобођења из затвора, 1401. године.⁶¹ Ипак, треба имати у виду да је он само вршио службу у овом граду и жупанији,⁶² за разлику од деспота Ђурђа, коме је краљ Алберт II после првог пада Деспотовине 1439. године, даровао Вилагош са 110 села, као и друге поседе. Управљање жупанијом доносило је приходе од скеларине, царина и суђења. Деспот Стефан Лазаревић имао је права жупана сатмар-

⁵⁷ А. Áldásy és L. Thallóczy, *MNH XXXIII*, 45-46 Бр.97-98. После сазивања угарског Темишварског сабора, октобра 1397. године, краљ Жигмунд почео је да крњи права племства, довођењем странаца не само на више, већ и на ниже положаје, попут положаја кастелана. *Историја Мађара*, 128.

⁵⁸ Е. Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I*, Budapest 1996, 240, 459 (= Е. Pál, *Archontológiája I*).

⁵⁹ Р. Róka, *A szerben betelepülése Magyarországra a XV században*, 54.

⁶⁰ *Зборник К. Јуречка I*, 384 н.134. Реч *господин*, се у почетку јавља као додаток владарским и другим титулама, а после повлачења Стефана Драгутина са престола, након уговора у Дежеву 1282. године, почиње да се користи као замена за краљевску титулу. Временом добија посебно место у владарској идеологији и постаје део интитулације. Придодаје се не само уз владарске титуле, већ и уз нижа звања. *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Господин. Владарске титуле обласних господара*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 104-113.

⁶¹ Види нап. 48 и 50. О окупљању одане властеле око краља Жигмунда види М. Антоновић, *Деспот Стефан Лазаревић и Змајев ред*, ИГ 1-2 (1990-92) 17; *Историја Мађара*, 129-130.

⁶² Крајем 1403. године, а свакако пре априла 1404. деспот Стефан Лазаревић постао је вазал краља Жигмунда, после преговора које је у име краља водио Пипо Спано. Тада Стефан добија на управу Београд са Мачвом. Тек после завршетка ратовања у Босни 1410. године, деспот добија у посед Сребреницу. V. Foretić, *Ровјест Dubrovника I*, 179; Ј.Калић, *Срби у позном средњем веку*, 66-68; А.Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, 53, 117-118.

ске, бодрошке и торонталске жупаније, а деспот Ђурађ Бранковић је у почетку именовано жупана за сатмарску жупанију, док му то право није одузео краљ Владислав.⁶³ Награђивање службом није било ништа ново, о чему сведочи случај великаша Петра Перењија, који је стекао поседе и титуле, не само учешћем у Никопољској битци, већ и у нападима на српску територију.⁶⁴

Као кастелан зарандске жупаније и кастелан Вилагоша, Дмитар је вршио судску власт у тој области. Обе његове повеље писане су у *Zynike (Szineke)*, у размаку од 15 дана. Прва повеља писана 1. септембра 1404. године, издата је поводом нерешеног спора између Ладислава, сина Андрије Гике из Панкоте и Алексија, сина Димитрија од Есклега. Из повеље сазнајемо да је Ладислав тужио Алексија, (од ког је требало да добије или дворедне винограде или 10 марака, после 5. маја те године), за непоштовање овог договора. Спор није решен пошто Алексије није учинио ништа од договореног.⁶⁵ Као што нас обавештава Дмитрова друга повеља од 15. септембра исте године, такође писана у *Zynike*, овај дуготрајан спор, коначно је решен.⁶⁶

После овог датума, Дмитра поново не можемо да пратимо све до 1407. Из ове године потиче повеља краља Жигмунда од 30. јуна, писана у Будиму за Дмитра, у којој му се Жигмунд обраћа као свом вазалу са *viro magnifico ac spectabili Demetrio filio Wlkasini regis*. Угарски краљ упозорава Дмитра да не отима стоку у Панкоти и да престане да чини насиље на имању покојног Иштвана Лошонција, сина бана Жигмунда, Ладислава Лошонција. У супротном мораће да пошаље војску на њега. Такође, опомиње га да надокнади почињену штету.⁶⁷

⁶³ Жиречек, *Историја Срба II*, 355-357; *Историја српског народа II*, Београд 1982, 322-327 (С. Ђирковић) (= *Историја српског народа II*); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 95, 216, 599-601 (= М. Спремић, *Деспот Ђурађ*); *Историја Мађара*, 27-29. Ј. Радонић сматра да се прва група Срба населила у зарандској жупанији још у време краљевића Дмитра, ако не и пре. Ј. Радонић, *Гроф Ђорђе Бранковић*, 23; Жиречек, *Историја Срба I*, Београд 1988, 430. У сваком случају српско становништво боравило је на поседима деспота, који су више волели да за своје чиновнике узимају Србе, него Угре. К. Жиречек, *Историја Срба II*, 357.

⁶⁴ С. Ђирковић, *Неваде, непознати утврђени град у Србији*, ИГ 1-2 (1995) 13-22.

⁶⁵ А. Áldásy és L. Thallóczy, *MNH XXXIII*, 45 Br. 97; D. Csanki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, Budapest 1890, 744; Л. Мирковић, *Мрњавчевићу*, Старица 3 (1924-25) 39.

⁶⁶ А. Áldásy és L. Thallóczy, *MNH XXXIII*, 46 Br. 98. Иза личности Елексија од Хустелека, крије се заправо личност Алексија, сина Димитрија од Есклога, о ком говори и претходна повеља. Л. Мирковић, *Мрњавчевићу*, 39.

⁶⁷ А. Áldásy és L. Thallóczy, *MNH XXXIII*, 48-49 Br. 103; Л. Мирковић, *Мрњавчевићу*, 39-40; D. Csanki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, 722;

Услед недостатака извора не можемо да тврдимо како се овај сукоб завршио, као ни да ли је Дмитар остао на месту кастелана Вилагоша и жупана Заранда. Сукоби између владара и његових вазала нису били ретки, а међусобне пљачке биле су свакодневница.⁶⁸ Е. Пал датује његов боравак на овом месту до 1408. године,⁶⁹ док П. Рокаи помера ово време на 1407.⁷⁰ Пошто Жигмундова повеља потиче од 30. јуна 1407. Дмитар је сигурно остао у овој служби бар до почетка јула те године, ако не и касније.⁷¹

Иако датум и разлог смрти Дмитра нису познати, пресуда Павлу де Деречке и Лаврентију де Мајза омогућава нам да нађемо *terminus ante quem* за његову смрт. Ово суђење које је трајало дуго завршено је тек 29. јула 1412. године. Први датум који се у овом документу у вези с почетком овог суђења помиње је *feria secunda proxima post festum Beati Francisci*, који се односи на претходну 1411. и говори о пљачкању на поседу бискупа Штибора *Nyemegteleke*. Из исте пресуде сазнајемо да је пре напада на овај посед, у време смрти покојног Дмитра, кастелана Вилагоша, опљачкан и бискупски посед, Жомбољ. Пошто је св. Франциско падао те године 4. октобра, први понедељак после овог празника је 5. октобар 1411. године. Пре

Војводина од најстаријих времена до Велике сеобе. Уредник Д. Ј. Поповић, Нови Сад 1939, 205. О бану Ладиславу Лошонцију види: Ћирковић, *Историја Босне*, 160-161.

⁶⁸ О овим сукобима говори и повеља краљевског судије Симона де Розгоња манастиру у Сексарду у виду пресуде против Павла, сина Лаврентија (Лауренција) де Деречке и Лаврентија де Мајза, из које сазнајемо да је до отимања и пљачке дошло и на поседима бискупа Штибора, прво у Жомбољу (*Zsomboregyháza, Zsomboly- Sombol*), а затим и на поседу *Nyemegteleke*. D. Csanki, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, 741; Wenzel, *Stibor Vajda*, 148-149.

⁶⁹ Као жупан зарандске жупаније 1409. године јавља се Пипо Спано (Ozoga, Filip de Sholaris), а од 1410-1420. место кастелана Вилагоша и жупана зарандске жупаније добио је његов фамилијар Лаврентије, син Балинта де Мајза. Ст. Станојевић, *Puno Spano*, I; Pál, *Archontológiaja I*, 240, 308,459; II, 152, 180; *Историја Мађара*, 132.

⁷⁰ Rókaу, *A szerben betelepülése Magyarországra a XV században*, 54.

⁷¹ У случају да није испоштовао жеље свог краља, вероватно би му били одузети поседи на којима је вршио службу. Деспот Стефан Лазаревић имао је неприлика са бискупом ердељским због десетка, који је у Сатмару узимао за себе, а деспоту Ђурђу краљ Владислав је одузео поседе, међу којима се налазио Вилагош. Том приликом краљ Владислав је оптужио деспота и тиме да су његови кастелани пустошили поседе и добра краљу верних племића. Касније је овај сукоб изглађен и деспоту су враћени поседи. Лиречек, *Историја Срба II*, 357; *Историја српског народа II*, 327; Спремић, Деспот Ђурађ, 235-236, 261. Изгледа да је и сукоб између краља Жигмунда и Дмитра изглађен, пошто је Дмитар још извесно време остао кастелан Вилагоша, ако не и зарандски жупан, о чему сведочи већ спомињана повеља краљевског судије Симона де Розгоња. Већ 1409. године као нов жупан јавља се Пипо Спано. Види нап. 68 и 69.

овог датума опљачкан је посед Жомбољ. Пошто се у овој пресуди Дмитар јавља као кастелан Вилагоша, вероватно је вршио ову службу све до своје смрти.⁷²

Као зарандски жупан јавља се већ 1409. Пипо Спано. Нема података ко је у то време вршио службу кастелана Вилагоша. Пошто се на овој функцији јавља 1410. Лаврентије де Мајза, напад на посед Жомбољ морао је да се догоди пре ове године.⁷³

Ове чињенице омогућују нам да сузимо време Дмитрове смрти. Последњи пут Дмитар се као жив спомиње 30. јуна 1407. године, а први пут као покојник у време напада на посед Жомбољ, односно пре 1410. године.

О могућем разлогу Дмитрове смрти, обавештење нам даје једино М. Орбин, који говори да је Дмитар као и његови отац, стриц и старија браћа Марко и Иваниш погинуо у борби са Турцима. Иако без провере у савременим изворима не можемо да прихватимо овај податак,⁷⁴ не можемо ни да га у потпуности одбацимо. Као вазал Дмитар је имао обавезу да учествује у рату за краља, као и да одређен број војника за походе.

Ипак немамо никаквих сведочанстава за његово учешће у походима. Ако је и учествовао у бици на Ровинама, нема података да је суделовао у Никополском сукобу. После овог пораза током децембра Жигмунд је боравио у Дубровнику, али се Дмитрово име не спомиње у записницима Већа. Да се тада налазио са Жигмундом Дубровчани би то сигурно забележили.⁷⁵ Последњи пут у Дубровнику био је присутан пре 8. априла 1400. године.⁷⁶ Након тог датума, крајем децембра 1402. у његово име се јавља као заступник Рафаел Гучетић, који је подигао и угарски трибут у име Дмитра марта следеће 1403.⁷⁷ Изгледа да Дмитар није био у могућности да подигне овај цензус у то време. Те исте године Жигмунд је боравио у Чешкој, а војску коју је послао јуна 1404. године на Босну предводио је ма-

⁷² Из већ споменуте пресуде против Павла сазнајемо да је он заједно са Лаврентијем де Мајзом у време смрти покојног Димитрија, сина краља Вукашина, кастелана Вилагоша, запленио у бискупском поседу Жомбољ десетак од вина, нешто грађевинског дрва чији су део и запалили, а кравама су угазили и уништили покошене ливаде. Пошто је посед Жомбољ опљачкан и уништен пре напада на бискупов посед *Nyemegteleke*, вероватно је између старог и новог напада на бискупове поседе протекло извесно време. Можда су ови сукоби са бискупом Штибором из претходних година започели још за живота Дмитра, као кастелана Вилагоша. Види нап. 68.

⁷³ Види нап. 69 и 72.

⁷⁴ Орбини, *Краљевство Словена*, 55; С. Ђирковић, *Коментари и извори Мавра Орбина*. Орбини, *Краљевство Словена*, 315.

⁷⁵ Види нап. 52.

⁷⁶ Види нап. 42 и 44.

⁷⁷ Види нап. 45 и 46.

чвански бан Иван Моровићи. Дмитар је вероватно у то време боравио у Угарској. Пошто имамо две његове сачуване повеље из септембра 1404. сматрамо да он није учествовао у овом походу на Босну.

После 1407. Жигмунд је водио низ похода на Босну, који су истовремено били управљени на Турску, са којом је Босна одржавала дипломатске контакте. Већ у току јуна, угарски краљ спремао је војску за рат у Босни. Одмах по повратку са овог не тако успешног похода Жигмунд је започео нове припреме за даље ратовање са краљем Остојом. На његову молбу, папа Гргур XII позвао је хришћански свет у свети рат против Турака и неверника под угарским краљем. Али заправо Жигмунд је повео војску на Босну, називајући је јеретичком земљом. Крајем септембра 1408. победио је босанску војску и направио покољ властеле. Нов поход у Босну предводио је поново сам краљ септембра 1410. године, а у њему је учествовао и деспот Стефан Лазаревић, који је за то следеће 1411. награђен Сребреницом.⁷⁸

Истовремено са ратовањем у Босни, краљ Жигмунд се 1409. умешао у сукобе унутар породице Лазаревића. У фебруару те године, кнез Вук Лазаревић напао је брата уз помоћ Турака. Деспоту Стефану, Жигмунд је послао помоћ на челу са Пипом Спаном, а почетком маја дошао је и сам угарски краљ са војском.⁷⁹

Ако прихватимо исказ М.Орбина да је Дмитар погинуо у борби против Турака, као једина могућност, остаје сукоб у деспотовини 1409. Те године као нов жупан Заранда јавља се Пипо Спано, а Дмитру се губи траг. Поново његово име бележи пресуда од 29. јула 1412. из које сазнајемо да је Дмитра задесила смрт пре 1410. године.

Током свог боравка у Угарској Дмитар је задржао добре односе са Дубровчанима,⁸⁰ посебно са родом Гучетића, чији се представник Рафаело јавља као његов посланик у записима Већа за 1402. и 1403. годину.⁸¹ Можда односи ове две породице потичу још из времена када је Клемент Марин Гучетић (Драгоје Гучетић) постао један од епитропа тестамена синова Павла Барабића. Са њим су у контакт дошли Андријаш и Дмитар, ако

⁷⁸ Ј. Радонић, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV века*, Нови Сад 1905, 15-18, 24.

С. Ћирковић, *Историја Босне*, 205, 207-213.

⁷⁹ Ј. Радонић, *Западна Европа и балкански народи*, 19; Ст. Станојевић, *Пипо Спано*, 9; *Историја српског народа II*, 81-82 (Ј. Калић); М. Антоновић, *Деспот Стефан Лазаревић и Змајев ред*, 19; Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, 66, 73-74; А. Веселиновић, *Држава српских деспота* 119; *Историја Мађара*, 131.

⁸⁰ Дмитар је био познат Општини од раније, као син краља Вукашина, о чему сведоче спомени његовог боравка у граду. Види напред.

⁸¹ Види нап. 45 и 45.

не пре, онда сигурно лета 1394. године, када дижу депозит свог оца.⁸² Ова веза са Рафаелом добија на снази, пошто после смрти свог најстаријег брата Клемента 1397. године, Рафаело као следећи брат по старости преузима примат над породичним пословима. Истовремено врши дипломатску службу за свој град, током које се више пута сусретао са краљем Жигмундом.⁸³

*

Од смрти свог оца, српског краља Вукашина, Дмитар Краљевић прешао је дуг и необичан пут. Напустивши после више од двадесет година очеве поседе, са братом Андријашем, постао је не само први познати исељеник, већ и први поданик краља Жигмунда, из слоја српске феудалне господоде. По доласку у Угарску, уклопио се у феудални систем, постао вазал и добио поседе на управу. Живот је вероватно изгубио вршећи службу за угарског краља. Нема података да је за собом оставио потомке.

Aleksandra Fostikov

About Dmtar Kraljević

Summary

Dmtar Kraljević, the youngest son of the Serbian king Vukašin and queen Jelena was born after 1345. In the charter to Ragusans dated from April 3rd 1370, Vukašin mentioned only his wife Jelena and elder sons Marko and Andrijaš. Dmtar was not mentioned, since he was still a child.

After the death of king Vukašin, and the despot of Ser, Jovan Uglješa, in the battle at the Marica river on September 26th 1370, the successors of this house were left at the small territory in western Macedonia. They have ruled together, by the system of divided family rule. Dmtar probably remained at the court of his mother, queen Jelena-Jelisaveta. The only one inscription that mentioned him in this period is the one from 1376/77 in the Church of St. Demetrius near Skoplje. Good relationship between brothers, at least in the period before the battle of Kosovo, is testified by the agreement of the exchange

⁸² Ђирковић, *Поклад*, 153-163.

⁸³ Gelchich - Thallóczy, *Diplomatarium Ragusanae*, 127-131, 195-200, 714-715, 718; J. Радонић, *Дубровачка акта и повеље I-1*, 273 Бр. СХХХIV; М.Петерковић, *Исписи*, кутија 24 фасцикла 2/95 лист 51/166 (*Реф. ХХХ ф.94а*); фасцикла 3/96 лист 38, 114 (*Реф.ХХХ ф.94а,б*); Ф. Шишић, *Војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић и његово доба (1350-1416)*, Загреб 1902, 82, 115, 221-222; I. Manken, *Dubrovački patricijat*, 20; V. Fotetić, *Povjest Dubrovnika I*, 176-177; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска*, 75.

of the villages between Marko and Andrijaš. It was described in the founders inscription in the St. Andrew's church, finished in the spring of 1389 at the latest.

The conflict happened after the meeting in Ser with sultan Bayazit I in winter of 1393/94. Contrary to king Marko, who remained loyal to Bayazit, Andrijaš and Dmitar refused to serve the Turkish sultan. By the end of July of 1394, they have built the deposit of their father Vukašin in Dubrovnik, and afterwards went to serve Hungarian king Zsigmund. As early as in the next year, 1395, the brothers were at the opposed sides in the battle of Rovine. During this conflict, king Marko died, and possibly Andrijaš as well.

New sources about Dmitar date back from 1399 when he stayed in Dubrovnik. Then Dmitar took the Hungarian tribute on behalf of king Zsigmund. At the same time he received from the Dubrovnik Municipality the rest of the money from the deposit of king Vukašin. As early as in spring of 1400, Dmitar was in this town again, not only to collect the tribute, but as a diplomatic representative of Hungarian king. Dmitar's name appeared again in connection with Hungarian tribute in December 1402, as well as March 1403, when Rafael Gučetić, son of Marin Gučetić, collects the census on behalf of Dmitar. It seems that the king Zsigmund renounced this tribute to Dmitar, perhaps as a pay.

In the meantime, as we have learned from the two of his preserved original charters, Dmitar was the *župan* of Zarand and castellan of Vilagoš. This region Dmitar probably got at the latest until December 1402, when Ragusans addressed him as *dominus Dmitrius*. He held these posts most likely until his death.

As a vassal, Dmitar served in the army for his king. There are no sources to prove his engagement in the campaign against Bosnia. He died after June 30th, 1407 and before 1410. He probably died during struggles of 1409, as vassal of the king Zsigmund, at the side of despot Stefan Lazarević, against despot's brother Vuk and the Turks. During his life in Hungary he had good relations with Ragusans, especially the Gučetić family.